

KARIJERNO VOĐENJE U SRBIJI kao podrška širim ciljevima politike zapošljavanja, zapošljivosti i obrazovanja

U Srbiji su Strategiju za karijerno vođenje i savetovanje (Akcioni plan 2010–2014) razvila ministarstva, univerziteti, predstavnici privatnog i civilnog sektora. Uveden je koncept karijernog vođenja i savetovanja kao set usluga i aktivnosti koje pomažu pojedincima bilo kog uzrasta, u bilo kom trenutku života, da donose značajne odluke koje se tiču obrazovanja, obuke, izbora zanimanja i upravljanja svojom karijerom. Ovaj koncept ugrađen je u mnoge strateške i pravne dokumente. Pored toga, zastupljen je i koncept profesionalne orijentacije, koji se odnosi na aktivnosti procene i samoprocene i savetovanja radi podrške pojedincima u planiranju karijere, pre svega prilikom odabira svog prvog zanimanja.

Institucionalni kapaciteti

U vreme pripremanja ovog kratkog pregleda¹, strateški okvir za karijerno vođenje i savetovanje u Srbiji obuhvata Nacionalnu strategiju zapošljavanja za period 2011–2020. uz prateće godišnje akcione planove za zapošljavanje, Strategiju razvoja obrazovanja (akcioni plan 2014–2020) i Nacionalnu strategiju za mlade 2015–2025 (akcioni plan 2018–2020).

Brojni zakoni u oblasti obrazovanja prepoznaju profesionalnu orijentaciju i karijerno vođenje. Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja pominje karijerno vođenje i savetovanje kao jedan od ključnih principa za lični, obrazovni i profesionalni razvoj. Zakon o osnovnom obrazovanju nalaže školama da razvijaju programe i stvaraju timove za profesionalnu orijentaciju. Zakon o srednjem obrazovanju pepoznaje karijerno vođenje i savetovanje sa ciljem da osnaži zrele, odgovorne odluke o karijeri među učenicima uz podršku školskih timova za karijerno vođenje i savetovanje. Zakon o dualnom obrazovanju ima prateći podzakonski akt koji proširuje sastav timova za karijerno vođenje i savetovanje tako da uključuje predstavnike preduzeća i jedinica lokalne samouprave. Zakon o obrazovanju odraslih opisuje karijerno vođenje i savetovanje kao podršku za lični i profesionalni razvoj i zapošljavanje. Zakon o nacionalnom okviru kvalifikacija prepoznaje da sistem kvalifikacija treba da doprinese karijernom vođenju i savetovanju i utvrđuje standarde za karijerno vođenje. Zakon o visokom obrazovanju i Zakon o dualnom modelu studija obavezuju univerzitete i akademije strukovnih studija da podržavaju studente u njihovom akademskom i karijernom razvoju i da finansiraju osnivanje centara za razvoj karijere.

ODGOVORNOSTI

Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja odgovorno je za karijerno vođenje u celokupnom obrazovnom sistemu. Ono reguliše rad timova za profesionalnu orijentaciju u osnovnim školama, timova za karijerno vođenje u srednjim školama i centara za razvoj karijere na univerzitetima i u institucijama za obrazovanje odraslih.

Podržavaju ga Savet za stručno obrazovanje i obrazovanje odraslih i Savet za nacionalni okvir kvalifikacija u određenim aspektima razvoja politike karijernog vođenja i savetovanja. Agencija za kvalifikacije podržava razvoj nacionalnog okvira kvalifikacija i proces javnog priznavanja pružalaca usluga obrazovanja odraslih koji nude usluge karijernog vođenja i savetovanja.

Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja reguliše profesionalnu orijentaciju i karijerno vođenje u sektoru zapošljavanja. Nacionalna služba za zapošljavanje je ključni pružalac usluga za nezaposlene i sve ostale građane.

¹ Decembar 2020, priprema nove Strategije za razvoj obrazovanja 2030. i Nacionalne strategije zapošljavanja 2021–2026. je u toku.

Profesionalna orijentacija i karijerno vođenje i savetovanje takođe su propisani Zakonom o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti za osobe koje traže posao ili treba da planiraju karijeru, odaberu ili promene zanimanje. Godišnji nacionalni akcioni planovi zapošljavanja, koji će postati trogodišnji nakon 2021. godine, opisuju ove usluge u okviru aktivnih mera tržišta rada koje sprovodi Nacionalna služba za zapošljavanje (NSZ). Regionalne i lokalne politike zapošljavanja dalje konkretizuju potrebne mere.

Zakon o mladima predviđa finansiranje programa i projekata za podsticanje pružanja usluga karijernog vođenja i savetovanja među mladima. Prema Nacionalnoj strategiji za mlade, jedan specifični cilj je upravo razviti sistem karijernog vođenja i savetovanja koji će podržati širi cilj povećanja zaposlenosti mladih. Na lokalnom nivou, gradovi ili opštine pripremaju politike poput lokalnih akcionih planova za mlade, koji u mnogim slučajevima predviđaju specifične mere za usluge karijernog vođenja i savetovanja zasnovanih na lokalnim potrebama.

Saradnja i koordinacija

Strategiju karijernog vođenja i savetovanja uspešno je razvila i sprovodila multisektorska radna grupa koordinisana od strane Ministarstvo omladine i sporta. Obuhvatala je ministarstva nadležna za prosvetu, zapošljavanje, NSZ, Privrednu komoru, univerzitete, lokalnu samoupravu i udruženje/organizaciju građanskog društva (Beogradska otvorena škola, BOŠ). Aktivno koordinisana primena strategije bila je uspostavljena od 2010. do 2014. U periodu od 2016. do 2017. godine saradnja je obnovljena kroz radnu grupu koja je bila zadužena za izradu Pravilnika o standardima usluga karijernog vođenja i savetovanja (Standardi). Od 2018. godine saradnja se odvija kroz Savet za nacionalni okvir kvalifikacija koji okuplja predstavnike sistema obrazovanja, zapošljavanja, mladih, privrede, lokalnih samouprava, zdravstva, privatnog sektora, NSZ, sindikata, srednjih škola, visokoškolskih ustanova i građanskog društva (BOŠ).

Na regionalnom nivou, projekat *Znanjem do posla*, podržan od Švajcarske agencije za razvoj i saradnju (SDC), deluje u devet okruga, a centri za karijeru postoje u pet gradova. U projektu se karijerno vođenje i savetovanje vidi kao spojnice između različitih sektora. Lokalne nevladine organizacije dobijaju centralnu ulogu, te posreduju između učesnika na tržištu (NSZ, škola, poslodavaca i porodica).

Na lokalnom nivou, saradnja se često uspostavlja između škola i lokalnih filijala NSZ, tako da učenici mogu da pristupe psihološkom testiranju i savetovanju. Škole, lokalne kancelarije za mlade i nevladine organizacije takođe sarađuju, kako je često i predviđeno školskim programima i planovima karijernog vođenja i savetovanja, godišnjim programima NSZ ili lokalnim akcionim planovima za mlade ili za zapošljavanje. U nekim gradovima su uspostavljeni lokalni mehanizmi saradnje. Na primer, u Kruševcu je 2011. godine potpisan Protokol o saradnji partnera za sprovođenje Strategije za karijerno vođenje i savetovanje, što je dovelo do formiranja Saveta partnera za karijerno vođenje i savetovanje. Ovaj Savet čine 24 lokalne institucije iz različitih sektora. Savetom predsedava predstavnik NSZ Kruševac, a sastaje se tromesečno svake godine od svog osnivanja, kako bi koordinisao napore članova na izradi lokalnih politika i razvoju usluga karijernog vođenja.

Standardi usluga karijernog vođenja i savetovanja

Radnu grupu za razvoj standarda koju je 2017. godine osnovao Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja (Centar za stručno obrazovanje i obrazovanje odraslih) činila su ministarstva nadležna za

ODGOVORNOSTI

Ministarstvo omladine i sporta podržava karijerno vođenje i savetovanje mladih putem kancelarija za mlade na gradskom ili opštinskom nivou. Ministarstvo takođe podržava organizacije civilnog društva usmerene na mlade, ili koje vode mladi, a koje sprovode projekte karijernog vođenja i savetovanja za povećanje zapošljivosti, zapošljavanja i preduzetništva.

Euroguidance centar Srbija deluje u okviru Fondacije Tempus Erasmus +. Promoviše evropsku dimenziju karijernog vođenja, karijernog informisanja i mobilnosti, i gradi kapacitete praktičara karijernog vođenja sa fokusom na nastavnike i stručne saradnike.

prosvetu, omladinu i zapošljavanja, Savet za stručno obrazovanje i obrazovanje odraslih, Zavod za vrednovanje obrazovanja i vaspitanja, NSZ, privatni sektor, škole, univerziteti, Euroguidance centar, međunarodne organizacije (Nemačka organizacija za međunarodnu saradnju, GIZ) i predstavnici organizacija građanskog društva (BOŠ, Inventiva). Standarde je u formi pravilnika usvojilo Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja u junu 2019. godine i od tada služe kao preporučeni okvir za osiguranje kvaliteta u karijernom vođenju i savetovanju. Standardi pružaju osnovu za planiranje, razvoj i evaluaciju usluga karijernog vođenja u sektorima obrazovanja, zapošljavanja, socijalne zaštite i mladih. Oni definišu četiri komplementarna područja koja se oslanjaju na smernice EU (kao što su alati Evropske mreže za politike celoživotnog vođenja): standardi veština upravljanja karijerom kao osnovni konceptualni okvir, organizacioni standardi, standardi programa karijernog vođenja i standardi za kompetencije praktičara (videti Prilog). Kada su standardi usvojeni, nastojalo se da se koordinirano promoviše njihova primena putem Saveta za nacionalni okvir kvalifikacija. Savet je usvojio Preporuke za sprovođenje plana za primenu standarda u decembru 2019. godine. Plan uključuje mere, aktivnosti, odgovorne institucije (poput ministarstava, NSZ, Privredne komore, univerziteta, škola, kancelarija za mlade i Agencije za kvalifikacije), vremenski okvir, procenjene resurse i mehanizme praćenja. Predviđene mere uključuju promociju standarda, primenu standarda kroz razvoj alata i instrumenata (na primer, ček liste za samoprocenu) i stručnu podršku (npr. programi obuke), inicira promene u procedurama unutar različitih sektora (akreditacija programa kontinuiranog obrazovanja za nastavnike, socijalne radnike i omladinske radnike, akreditaciju visokoškolskih ustanova i razvoj godišnjih programa NSZ). Agencija za kvalifikacije, koju podržava BOŠ, odgovorna je za praćenje sprovođenja i izveštavanje o primeni plana.

Činjenice i statistika

Stopa nezaposlenosti radno sposobnog stanovništva u Srbiji iznosi 10,9%. Za mlade uzrasta od 15 do 25 godina iznosi 27,5%, sa stopom neaktivnosti 70,4%, stopom onih koji nisu u obrazovanju, zaposlenju ili na obuci (NEET) 15,3% i stopom napuštanja obrazovanja 6,6% (Anketa o radnoj snazi/Republički zavod za statistiku Srbije, 2019). Uprkos poboljšanjima, stopa nezaposlenosti mladih i dalje je dvostruko veća od proseka u EU-28. Prelazak iz škole na posao traje više od dve godine u Srbiji (ILO, 2016), u poređenju sa prosekom EU od 6,5 meseci. Nedavne studije pokazale su neusklađenost obrazovnih kvalifikacija i zahteva tržišta rada. Svaki treći mladi diplomac univerziteta nije mogao da se zaposli u 2018. godini, 39% mladih ljudi uzrasta od 20 do 29 godina sa tercijarnim obrazovanjem bilo je prekvalifikovano (radilo je na poslovima koji ne zahtevaju tercijarno obrazovanje), a 42% onih starosti od 15 do 34 godina sa završenim srednjim obrazovanjem radilo je u zanimanjima koja nisu povezana sa njihovim kvalifikacijama. Veliki odlivi od nezaposlenosti do neaktivnosti i 60% mladih koji su tokom cele godine imali status NEET takođe ilustruju položaj mladih na tržištu rada u Srbiji (ETF/FREN, 2020). Analiza slučajnog uzorka srednjih škola pokazala je da je gotovo 64% imalo programe karijernog vođenja i savetovanja (BOŠ, 2016). Oko 49% mladih nije učestvovalo ni u jednoj aktivnosti karijernog vođenja i savetovanja (2% manje nego godinu dana ranije). Oni koji jesu, uglavnom su učestvovali u profesionalnoj orijentaciji i aktivnostima koje nude informacije o obrazovnim mogućnostima. Škole ili fakultete je 48% mladih doživljavalo kao pružaoce usluga karijernog vođenja i savetovanja, dok je 34% identifikovalo NSZ u ovoj ulozi (Ministarstvo omladine i sporta, 2019).

Ciljevi reforme u karijernom vođenju i savetovanju

Predstavnici Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja najavili su novu Strategiju razvoja obrazovanja do 2030. koja se priprema uz podršku projekta finansiranog od strane EU, REdiS 2030² (2019–2022). Strategija bi trebalo da skicira pravac daljeg razvoja obrazovnog sistema i da, između ostalog, uključi i karijerno vođenje i savetovanje i profesionalnu orijentaciju, ali i doprinese potvrđivanju vaspitne uloge škola. Ministarstvo za rad, zapošljavanje, socijalna i boračka pitanja takođe je pripremiло Strategiju zapošljavanja (2021–2026), u kojoj je predviđeno osiguranje kvaliteta karijernog vođenja i savetovanja u skladu sa Standardima.

² Videti: <https://capacity-building-education-reform.euzatebe.rs/en/about-project>

Iako se usvojeni Standardi zasnivaju na konceptu veština za upravljanje karijerom, tradicionalni koncept profesionalne orijentacije je i dalje uvrežen među donosiocima odluka, te zastupljen u programima za obrazovanje nastavnika i među samim nastavnicima, stručnim saradnicima i savetnicima, Trenutni nivo spremnosti i adaptabilnosti na promene dopušta da koncepti profesionalne orijentacije i karijernog vođenja i savetovanja koegzistiraju u strateškom i zakonskom okviru, kao u praksi organizacija koje pružaju usluge.

Organizacioni kapaciteti

Nacionalna služba za zapošljavanje i pojedine agencije za zapošljavanje pružaju profesionalnu orijentaciju i savetovanje, naime karijerno informisanje o mogućnostima i uslovima zapošljavanja; savetovanje o razvoju karijere, usluge regrutacije i selekcije; procenu zapošljivosti; izradu individualnih planova zapošljavanja; radionice samoeфикаsnosti. Mrežu NSZ čini 30 regionalnih i lokalnih filijala. Većina zapošljava najmanje jednog savetnika za planiranje karijere (dodatno obučenog psihologa), dok 13 dodatno nudi usluge karijernog informisanja. U godišnjem izveštaju NSZ navodi se da je u 2019. godini usluge karijernog informisanja koristilo 7,605 klijenata, dok je njih 10,692 je prisustvovalo savetodavnim sesijama o razvoju karijere. Kapacitet ove organizacije da odgovori na različite potrebe klijenata očituje se kroz usluge prilagođene ranjivim grupama, osobama sa invaliditetom, Romima, tehnološkim viškovima, korisnicima socijalne pomoći i nezaposlenim ljudima u ruralnim područjima (do kojih se ponekad dolazi putem projektno podržanih karavana). Izrađen je interaktivni onlajn vodič za učenike koji se nalaze na prelazu iz osnovne u srednju školu. NSZ sprovodi godišnje anketiranje potreba poslodavaca kako bi se predvideli trendovi i upotpunila baza informacija o tržištu rada, koju donekle koriste i savetnici iz NSZ.

NSZ aktivno sarađuje na svim nivoima sa zainteresovanim stranama iz javnog, privatnog i sektora građanskog društva na razvoju politika i praksi karijernog vođenja i savetovanja. NSZ je 2019. godine učestvovao u 35 projekata, koje su između ostalih podržali EU, GIZ, Savet Evrope i Program Ujedinjenih nacija za razvoj. Primer projektno zasnovane inicijative jeste i unapređenje mehanizama za koordinaciju sa institucijama socijalne zaštite kroz integrisani pristup upravljanja slučajevima (ILO/UNDP-ADA, 2020), kao i kreiranje radionica za potencijalne preduzetnike, usmerenih na razvijanje socijalnih i emocionalnih veština, prepoznatih okvirom ključnih preduzetničkih kompetencija (projekat Konkurentnost i radna mesta, Međunarodna banka za obnovu i razvoj, 2016–2021).

Centri za razvoj karijere osnivaju se na **javnim i privatnim univerzitetima i fakultetima**. Broj i kvalitet usluga karijernog vođenja koje se nude studentima variraju u zavisnosti od broja zaposlenog osoblja (od jednog do sedam po centru), kao i od kompetencija i raspoloživih materijalnih resursa. Centri za razvoj karijere pri univerzitetima uspešno su izgradili dugoročne odnose sa preduzećima. Shodno tome, oni mogu da pruže informacije sa tržišta rada o industrijama, trendovima i zanimanjima, a zahvaljujući njihovim uslugama studenti mogu da iskuse svet rada i steknu veštine i praktično iskustvo kroz programe poput projektno zasnovanog učenja (inovativni pedagoški pristup), praksi ili

KULTURA KARIJERNOG VOĐENJA

Kao ustanova sa višedecenijskom tradicijom, Nacionalna služba za zapošljavanje uživa poverenje roditelja i nastavnika kada je u pitanju usluga psihološke procene u situacijama odabira ili promene karijere. Specijalizovani savetnici NSZ nepristrasno predstavljaju mogućnosti stručnog obrazovanja i obuke, programe za prekvalifikaciju i dokvalifikaciju, uključujući i one koje nudi sama NSZ. Dominantan način konceptualizacije karijernog vođenja jeste po modelu uparivanja ili prilagođavanja ponude veština potrebama tržišta.

Organizacije civilnog društva imaju fleksibilne pristupe koje koriste za doseganje ranjivih grupa, poput onih koji nisu ni u obrazovanju ili zaposlenju. Fokus je više na podršci karijernim i životnim odlukama pojedinaca.

predavanja predstavnika određenih profesija. Projekat CareerS³ koji je finansirala EU kroz program Tempus (2011–2015) imao je za cilj unapređivanje karijernog vođenja i savetovanja u visokom obrazovanju. Projekat je vodio Centar za razvoj karijere Univerziteta u Beogradu u partnerstvu sa drugim karijernim centrima (Niš, Novi Sad, Kragujevac i Singidunum), ministarstvima, preduzećima i BOŠ-om. Jedan od rezultata ovog projekta bio je i okvir veština upravljanja karijerom, koji je korišćen kao osnova za izborni kurs Veštine upravljanja karijerom, uveden 2015. godine na Univerzitetu u Beogradu. Nekoliko drugih visokoškolskih ustanova počelo je da uvodi veštine upravljanja karijerom kao nastavnu temu ili vannastavnu aktivnost. Korišćenje onlajn alata za karijerno informisanje, savetovanje ili kurseve je veoma zastupljeno, a postalo je još zastupljenije tokom pandemije.

Model **karijernog centra u kancelarijama za mlade** razvijen je i pilotiran u nekoliko gradova. Kancelarije za mlade uglavnom angažuju ograničen broj privremeno zaposlenih. Međutim, kada su dodatnim obukama senzibilisani za profesionalnu orijentaciju ili karijerno vođenje, uspešno sarađuju sa ostalim akterima na lokalnom nivou, naročito u pogledu pružanja usluga karijernog informisanja mladih. Mnoge **nevladine organizacije** na lokalnom nivou pokazale su se efikasnim u pružanju karijernog vođenja osobama iz NEET kategorije, onima koji su napustili obrazovanje, Romima ili migrantskoj populaciji. Podržavaju ih ministarstva, EU i bilateralni donatori (SDC i GIZ). Obrazovna organizacija građanskog društva BOŠ, pored brojnih usluga koje pruža (onlajn karijerno savetovanje, interaktivni onlajn vodič za srednjoškolce, karijerno informisanje migranata, itd.), takođe sprovodi istraživanja u oblasti karijernog vođenja i savetovanja, formuliše praktično političke preporuke i sprovodi kampanje javnog zagovaranja za unapređenje sistema karijernog vođenja i savetovanja.

Timovi za profesionalnu orijentaciju u **osnovnim školama** koriste petofazni model (samspoznavanje, informisanje o zanimanjima, mogućnostima školovanja, realni susreti sa svetom rada i donošenje odluka) koji je razvio GIZ. Model je uveden u sistem velikim projektom⁴ profesionalne orijentacije (2011–2016) koji je uključio 1,100 osnovnih škola i definisao skup aktivnosti za učenike završnih razreda koje ih podstiču da istražuju lične karakteristike i svet rada.

Timovi za karijerno vođenje u (dualnom) stručnom obrazovanju, koji se sastoje od školskih psihologa, pedagoga i nastavnika, kao jednu od svojih uloga prepoznaju i informisanje učenika osnovnih škola o obrazovnim profilima i mogućnostima zanimanja. Cilj je podstaći učenike da uzmu u razmatranje stručno obrazovanje kao opciju. U srednjoškolskim kurikulumima neki aspekti karijernog vođenja obuhvaćeni su predmetima poput preduzetništva (obavezno na završnoj godini određenih stručnih škola) i izborni predmet građansko obrazovanje. **Timovi za karijerno vođenje i savetovanje srednjih škola** (sastavljeni kako je gore navedeno) nude širok spektar usluga koje kombinuju nastavne i vannastavne aktivnosti, od kojih su neke onlajn. U skladu sa Zakonom o srednjem obrazovanju, u većini slučajeva imaju programe i planove za karijerno vođenje i savetovanje sa ciljem strukturiranja svojih napora u praćenju individualnih preferencija učenika; pomaganju učenicima i roditeljima da identifikuju i koriste informacije o mogućnostima obrazovanja, zanimanjima i poslovima; isprobavanju poslova i karijernih opcija; i individualnom ili grupnom savetovanju. Neki timovi organizuju i radionice za sticanje veština upravljanja karijerom. Učenike u dualnom obrazovanju ovi timovi pripremaju za kontekst učenja na radu. Nastavnici često uspostavljaju plodnu saradnju sa lokalnim pružaocima usluga za posredovanje u zapošljavanju (uglavnom NSZ), kancelarijama za mlade, nevladinim organizacijama, roditeljima i preduzećima. U nekim školama učenici takođe podržavaju aktivnosti karijernog vođenja i savetovanja kao vršnjački edukatori.

Individualni kapaciteti

³ Videti: www.careers.ac.rs

⁴ Videti: <http://profesionalnaorijentacija.org/>

Kvalifikacije praktičara koji pružaju karijerno vođenje i savetovanje variraju, jer u ovoj oblasti ne postoje magistarski ili bačelor programi. Predmeti koji se odnose na razvoj karijere, savetovanje ili koučing, mogu se naći u nastavnim programima psihologije, andragogije ili upravljanja ljudskim resursima. Svi savetnici koji rade u Nacionalnoj službi za zapošljavanje poseduju diplomu iz psihologije i sertifikate o dodatnim edukacijama u oblasti psihološkog savetovanja. U drugim organizacijama, karijerno vođenje i savetovanje obično pružaju psiholozi, pedagozi, andragozi, dodatno obučeni nastavnici različitih predmeta i omladinski radnici. Kompetencije praktičara karijernog vođenja jačaju se kroz programe obuke koje između ostalog nude Euroguidance centar, nevladina organizacija Inventiva i BOŠ. Trenutno je akreditovano 10 programa kontinuiranog profesionalnog usavršavanja koji se nude zainteresovanim praktičarima u školama. Takođe su dostupni programi obuke za karijerno vođenje osoba iz osetljivih grupa (poput mladih u riziku od osipanja). Okvir za samoprocenu kompetencija za karijerno vođenje i razvoj programa obuka sadržan je u Standardima kompetencija praktičara karijernog vođenja i savetovanja (videti Prilog). Većina akreditovanih programa usklađena je sa standardima, fokusirana na veštine upravljanja karijerom i nudi modele i specifične metode za karijerno informisanje, obrazovanje za karijeru i karijerno savetovanje. Plan za primenu gore pomenutih Standarda predviđa da ubuduće svi programi kontinuiranog profesionalnog usavršavanja koji se odnose na karijerno vođenje budu usklađeni, kako bi postali akreditovani. Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja nedavno je pokrenulo obuke za Standarde karijernog vođenja i savetovanja za savetnike iz NSZ i privatnih agencija za zapošljavanje, u saradnji sa projektom Znanjem do posla i BOŠ-om. Nedavno je od strane Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu akreditovan i prvi program obuke za karijerno vođenje i savetovanje za socijalne radnike, koji je kreirao Euroguidance centar. Ovaj Zavod je odgovoran za zvaničnu akreditaciju programa obuke za socijalne radnike u različitim oblastima, pored ostalih dužnosti vezanih za socijalnu zaštitu.

KULTURA KARIJERNOG VOĐENJA

Potruga za blagom na otvorenom, onlajn escape igre, onlajn simulacije sa klasičnim literarnim likovima i virtuelne kompanije za upoznavanje sa tržištem isvetom rada, samo su neki od primera kreativnosti, inovativnosti i entuzijazma praktičara karijernog vođenja iz srednjih škola u Srbiji.

Praktičari iz škola mogu da zadovolje niz različitih potreba kod svojih korisnika. Ovaj kapacitet se očituje kroz programe karijernog vođenja koji su prilagođeni da individualnim planovima učenja odgovore na potrebe učenika koji su u riziku od osipanja, učenika sa invaliditetom itd. Nastavnici i stručni saradnici u školama kontinuirano razvijaju nove aktivnosti i programe karijernog vođenja. To pokazuje sve veći broj i kvalitet primera dobre prakse prepoznatih kroz inicijative poput BOŠ-ovog Sajma školskih timova za karijerno vođenje i savetovanje, gde srednje škole predstavljaju najbolje primere svojih godišnjih aktivnosti. Nacionalni Euroguidance centar dodeljuje nagrade i priznanja za karijerno vođenje i savetovanje organizatorima inovativnih aktivnosti karijernog vođenja iz svih sektora. Od 2017. godine obe organizacije su ugradile standarde karijernog vođenja u kriterijume za ocenjivanje primera dobrih praksi, koje koriste selekzione komisije.

KARIJERNO VOĐENJE ZA VREME PANDEMIJE

Institucionalni nivo

Ministarstvo prosvete je prilagodilo obrazovne aktivnosti tokom pandemije Covid-19 tako da se mogu sprovoditi u potpunosti onlajn ili kombinovanim modelima. Nastavnici su bili angažovani na pripremi video lekcija objavljenih putem nacionalnog servisa za emitovanje i veb platforme Moja škola - RTS Planeta. Neke od lekcija u vezi sa stručnim i dualnim stručnim programima privukle su učenike osnovnih škola i roditelje zainteresovane da saznaju više o stručnim programima i zanimanjima (<https://rtsplaneta.rs/video/list/category/516/>).

Organizacioni nivo

Nacionalna služba za zapošljavanje počela je da prilagođava onlajn formatu određene segmente programa obuke za podršku nezaposlenim korisnicima u svetlu pandemije Covid-19. Planira se

kreiranje e-obrazaca za digitalizaciju usluge registracije nezaposlenih. Štaviše, predviđena su određena online rešenja za poslodavce koji žele da prijave radna mesta kod NSZ.

Euroguidance Srbija je organizovao Osmo nacionalno takmičenje dobrih praksi u oblasti karijernog vođenja i savetovanja i online konferenciju „Karijerno vođenje i savetovanje u Republici Srbiji i Evropi“ kako bi proglasio pobednike i predstavio trendove u karijernom vođenju i savetovanju. Konferencija je održana 22. do 23. oktobra 2020 (<https://euroguidance.rs/aktivnosti/egkonferencija/osma-nacionalna-euroguidance-konferencija/>).

Online obuka pod nazivom *Uvod u karijerno vođenje i savetovanje u srednjim školama*, akreditovana od strane Zavoda za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja, dostupna je nastavnicima u Srbiji (https://euroguidance.rs/aktivnosti/obuke/online_kurs_uvod_u_kvsi/).

Euroguidance omogućava nastavnicima da zakažu i individualne konsultacije ukoliko im je potrebna podrška u planiranju aktivnosti karijernog vođenja, kao i da preuzmu ček liste za samoprocenu kompetenci. Takođe, objavljuje priručnik za praktičare, godišnji bilten Karijera, a pruža i brojne druge resurse. Ove godine, učenicima osnovnih i srednjih škola, nastavnicima i roditeljima, bili su dostupni različiti webinar i kao podrška prilikom izbora karijere. U ponudi su bile i individualne online konsultacije (<https://www.obrazovanje.rs/upis>).

BOŠ je, uz podršku kancelarije *Solidar Suisse* u Srbiji, organizovao šesti Sajam školskih timova za karijerno vođenje i savetovanje 29. oktobra 2020. godine, prvi put u online formatu. Na ovogodišnjem sajmu predstavljeno je 16 srednjoškolskih timova. Sajam je primio preko 100 virtuelnih posetilaca, a dodeljene su 4 nagrade (<http://www.bos.rs/en/news/215/2020/10/30/the-sixth-fair-of-schools-teams-for-career-guidance-and-counseling.html>). BOŠ je nastavio da pruža online karijerno informisanje i online karijerno savetovanje (putem mejl prepiski) koristeći interaktivni online sistem za planiranje karijere (www.karijera.bos.rs). Budući da su savetnici BOŠ-a zabeležili veći broj posetilaca u potrazi za informacijama ili savetima, sprovedli su studiju „Analiza pitanja postavljenih u okviru karijernog savetovanja portala BOŠ Karijera sa preporukama za sprovođenje online usluga“.

Uz podršku Nemačke saradnje, u okviru GIZ projekta DECIDE prvi put je organizovan online Dan devojčica. Ovo je međunarodni događaj čiji je cilj prevazilaženje rodno zasnovanih stereotipa u oblasti zanimanja i rada. Domaćin je bila tehnološka kompanija koja razvija softver i hardver, u saradnji sa Udruženjem poslovnih žena u Srbiji. Događaj je imao za cilj da inspiriše devojčice iz osnovnih i srednjih škola da razmatraju različite mogućnosti za karijeru, koje su predstavile uspešne žene (<http://www.kooperativnoobrazovanje.org/wp-content/uploads/2020/11/Girls-Day-in-Serbia-2020.pdf>).

Nemački informativni centar za migracije, obuku i zapošljavanje (DIMAK) koji deluje u okviru NSZ i pomaže povratnicima da se socijalno i ekonomski reintegrišu u život u Srbiji, prilagodio je svoje usluge profesionalne orijentacije kanalima društvenih medija i veb platformama (<https://www.startfinder.de/en/advisory-centre/advisory-centre-serbia>).

Centar za razvoj karijere Univerziteta u Kragujevcu organizovao je tradicionalne aprilске radionice za studente, ali ove godine aktivnosti su bile online. Više od 1,300 studenata prisustvovalo je e-radionicama koje su obrađivale meke i tehničke veštine, kao i i teme vezane za razvoj karijere, a održane su putem veb platformi i emitovanja na društvenim medijima (<http://razvojkarijere.kg.ac.rs/article/radionice-i-prezentacije/online-aprilске-radionice-2020.html>).

Ove godine Tehnička škola Bor razvila je inovativnu računarsku online igru kako bi se donošenju odluka o karijeri pristupilo na zabavan način koji je atraktivan učenicima. Igra se zove Escape Game – Oslobođi se i pronađi svoju karijeru. Dostupna je ostalim studentima na: <https://view.genial.ly/5eb3faf54a7fce0d5029f9ea/game-breakout-misteriozna-soba>

PRILOG: PRIMERI DOBRE PRAKSE

Standardi usluga karijernog vođenja i savetovanja, razvijeni kroz međusektorsku saradnju i usvojeni od strane Ministarstva prosvete, pružaju preporučeni okvir za osiguranje kvaliteta karijernog vođenja i savetovanja u obrazovanju, zapošljavanju, omladini i socijalnoj zaštiti. Dizajnirani su da promovišu dostupnost usluga karijernog vođenja i savetovanja i veštine upravljanja karijerom i da osiguraju kvalitet. Standardi uvode četiri komplementarna područja. Standardi za veštine upravljanja karijerom su konceptualno jezgro, jer definišu tri ključne oblasti ličnog i profesionalnog razvoja: otkrivanje i razumevanje sebe, sagledavanje mogućnosti sveta rada i obrazovanja i kreiranje karijere. Unutar ovih oblasti, kompetencije pojedinaca su definisane kao:

- istraživanje sebe u kontekstu ličnog i profesionalnog razvoja, formiranje slike o sebi u odnosu na obrazovne i karijerne mogućnosti;
- izbor relevantnih izvora informisanja o obrazovnim i karijernim mogućnostima, aktivno i kontinuirano informisanje i korišćenje relevantnih informacija radi donošenja odluka;
- planiranje karijernog razvoja, praćenje i vrednovanje karijernog razvoja, upravljanje karijernim razvojem u uslovima prelaznih perioda i neočekivanih promena.

Očekivani ishodi definisani su za svaku od ovih kompetencija. Organizacioni standardi definišu uslove, zahteve, postupke i principe na kojima se zasniva kvalitet usluga, na primer planiranje, komunikacija, saradnja, praćenje i procena. Standardi programa karijernog vođenja nude strukturni okvir, koji upućuje kreatore programa da svoje ciljeve i ishode temelje na veštinama upravljanja karijerom. Standardi za kompetencije praktičara promovišu kvalitet i profesionalnost među praktičarima i ocrtavaju etičke principe kao što je rad u najboljem interesu klijenta i poštovanje privatnosti. U okviru tri specifična područja (savetovanje, informisanje i obuka u veštinama upravljanja karijerom) opisane su kompetencije i ishodi. Na primer, u oblasti savetovanja jedna od kompetencija „Pružanje podrške korisniku u planiranju i postavljanju ciljeva karijernog razvoja“ odnosi se na ishode kao što su „Razume osnovne koncepte različitih teorija razvoje ličnosti, sposobnosti i motivacije“ i „Razume kulturološki i socio-ekonomski kontekst, lične i porodične faktore razvoja i ponašanja korisnika“. Svrha ovih standarda je da pruže smernice o tome kako razvijati usluge i programe karijernog vođenja i savetovanja tako da su ciljevi i ishodi usmereni na razvoj veština upravljanja karijerom, kao i da se na osnovu njih procenjuju, samoprocenjuju i unapređuju postojeći programi i usluge. (<https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/reg/viewAct/828f5355-f5dc-42dd-a088-f0fb4ff84b79>).

Projekat **Znanjem do posla** (Education2Employment 2015–2023) je partnerstvo između švajcarske i srpske vlade osmišljeno da stvori lokalne modele zapošljavanja i zapošljivosti mladih kroz promociju deficitarnih zanimanja, karijerno vođenje i savetovanje, kurseve za usavršavanje veština, posredovanje u zapošljavanju i učenje zasnovano na radu. Karijerno vođenje i savetovanje je uspostavljeno obukom praktičara kako bi se poboljšala efikasnost aktivnih mera zapošljavanja i povećala zapošljivost pripadnika NEET kategorije. *Znanjem do posla* osposobljava brokere (nevladine organizacije) u regionalnim centrima u pet gradova da posreduju između učesnika na tržištu i pružaju kvalitetne i standardizovane usluge karijernog vođenja i savetovanja, komplemntarno sa drugim pružaocima usluga. Projekat podržava institucije na nacionalnom nivou, uključujući ministarstva zadužena za obrazovanje i zapošljavanje, NSZ i Privrednu komoru. Tokom projekta, 9,000 mladih ljudi koristilo je usluge karijernog vođenja i savetovanja. Rezultati ankete sprovedene sa 950 ljudi ukazuju na to da je 86% bilo zadovoljno uslugama karijernog vođenja i savetovanja, dok je 84% bilo zadovoljno osobama koje se bave karijerom. Do sada najveća korist bila je identifikacija izvora informacija o zanimanjima i mogućnostima za dalje obrazovanje i razvoj karijere. Ukupno 14% mladih koji su koristili usluge projekta dobilo je zaposlenje (www.znanjemdoposla.rs).

Projekat **Podsticanje zapošljavanja mladih (2015–2019)** sprovodi su GIZ i Ministarstvo omladine i sporta kao deo Nemačke razvojne saradnje. Da bi se povećalo zapošljavanje i aktivnost mladih na tržištu rada i podudaranje veština, projekat se fokusirao na mlade NEET-ovce, mlade Rome i mlade ljude koji se vraćaju iz inostranstva i suočavaju se sa izazovom integracije na tržište rada. Projekat je kombinovao prilagođene intervencije profesionalne orijentacije i karijernog vođenja sa kursovima profesionalne obuke, razvojem socijalnog preduzeća i podrškom mladim poljoprivrednicima, uključujući kancelarije za mlade i nevladine organizacije, kako bi se podstaklo vlasništvo nad aktivnostima na

lokalnom nivou. Petofazni model profesionalne orijentacije u kombinaciji sa virtuelnim preduzećima i terenskim istraživanjem nevidljivih prilika za posao, pokazao se veoma uspešnim u motivisanju mladih iz romske zajednice da se ponovo uključe u obrazovne programe ili aktiviraju na tržištu rada. Zaposleno je skoro 1,500 mladih ljudi i oko 200 mladih Roma. Oko 10.000 ljudi je pohađalo treninge za aktivno traženje posla i planiranje karijere (<http://odskoledoposla.org/karijerno-vodenje-i-savetovanje/>).

Tim za karijerno vođenje i savetovanje srednje Poljoprivredne škole Bač razvio je 2017. godine **program karijernog vođenja za prevenciju napuštanja škole** ranom intervencijom među učenicima iz osetljivih grupa, posebno mladim Romima i Romkinjama. Uz podršku projekta BOŠ-a, tim je dizajnirao radionice simulacije na temu različitosti, prilagođene potrebama učenika. Individualizovani pristup savetovanju dao je rezultate u podržavanju učenika koji su bili suočeni sa izazovom korišćenja informaciono-komunikacionih tehnologija po prvi put. Veštine upravljanja karijerom postavljene su kao ishodi učenja na časovima književnosti, gde su odlomci iz dela klasične literature korišćeni da podstaknu diskusiju o karijernim odlukama i karijernim putanjama. Ova aktivnost je realizovana onlajn tokom pandemije. Mladi romski učenici su dodatno podstaknuti da učestvuju u obrazovnom procesu kroz učešće u radu virtuelne učeničke kompanije, gde su koristili svoje kulinarske veštine i ujedno učili o preduzetništvu. Program je rezultirao sniženom stopom osipanja mladih romskih učenika u poređenju sa stopom iz prethodnih godina. Kontakt: profesor Zorica Subotić (prof.zoricasubotic@gmail.com).